

ÉVFORDULÓK

Kétszáz éve született Szemere Bertalan

Az 1848-as forradalom első felelős kormányának belügyminisztere, az 1849-es független Magyarország első miniszterelnöke családja a honfoglaló Huba vezértől eredeztette magát. A Szemerék nemzedékek során át őrizték református hitüket, fiaikat protestáns iskolákban taníttatták, becsülettel eleget tettek a nemes rendűek legfőbb kötelességének: ha megtámadták az országot és a diéta felkelést hirdették, fegyvert fogtak és beálltak az *insurgens* seregbe, de szívesen választották a katonai pályát élethivatásul is. A békés mindennapokban gazdálkodtak elaprózódott birtokaikon, ha megválasztották őket, vármegyei tisztségeket viseltek.

Így tett hősnök apja, László (1772–1843) is, aki a Borsod megyei Vattán, egy 850 lelkes magyar faluban élt, mint a kb. 20 birtokos földesúr egyike, aki őrnagy volt és az 1809. évi Napóleon támadó hadai elleni felkelésben a megyei sereg főparancsnoka. Az édesanya, Karove Erzsébet egy Zemplén megyei, főleg Tolcsván élt „armalista” – vagyis nemesi címerrel felruházott, de birtoktalan – család sarja volt, és négy gyermeket szült. A legidősebb fiú, László (Vatta, 1809–1836) 1827-től Sárospatakon jogot hallgatott, fiatalon meghalt. Jenő (1810–1859) a híres pesti 32-es gyalogezred hadnagya lett, a szabadságharcban honvéd főhadnagy majd százados. Bertalan harmadik fiúként, Vattán, 1812. augusztus 27-én született. Az egyetlen lányról, Máriáról nem maradtak életadatok.

Az ifjú Bertalan a sárospataki kollégiumban (1820–23), majd a miskolci evangélikus iskolában (1823–25) volt kisdíák. Az 1826/27. tanévet a német nyelv elsajátítása végett a késmárki evangélikus liceumban végezte el. 1827–1832 között ismét Sárospatakon tanult, immár „tógátusként” bölcsészet és jogot. Vezetésre termett egyénisége már ekkor megmutatkozott, midőn ő kezdeményezte a leendő jogászok gyakorlati képzését segítő Nándor Királyi Tábla, illetve a Sárospataki Ifjú Egyesület megalakítását, amely a kor szabadelvű szellemének a fészke lett. 1832 nyarán befejezte elméleti tanulmányait, ezután a kötelező gyakorlati jogi képzés következett. Első mestere az a szintén református Palóczy László (Miskolc, 1783 – Pest, 1861) lett, aki Borsod vármegyének 1803-tól aljegyzője, 24 évig főjegyzője, 5 esztendőig másodalispánja volt és 4 reformkori diétán, továbbá mint korelnök az 1848/49. és 1861. évi népképviselői országgyűléseken is választott követ volt.

Szemere 1832 decemberében a pozsonyi országgyűlés forgatagában mint „jurátus” jegyző Palóczy követ mellett dolgozott, egyben mint özv. br. Szepessy Lászlóné Tallián Jozefa képviselője (*absentium ablegatus*) hivatalos tagja is lett a diétának. A harmadfél évig tartó tanácskozásokat nem várta végig. Miután a Pozsonyban dolgozó Királyi Tábla előtt kiváló záróvizsgákat tett, 1834. május 30-án letette az ügyvédi esküt, szeptemberben hazatért és december 9-én felesküdött a vármegye fizetés nélküli aljegyzőjévé. 1835. május 19-én a közgyűlésen bátran felszólt a hűtlenségi váddal terhelt br. Wesselényi Miklós érdekében.

A kor szokása szerint a nemes ifjak nyugati tanulmányutat tettek. A szegény fiút több rokona anyagiilag segítette, így 1836 májusától, útlevelel Bécsből cseh, földön át Berlinbe, innen Párizsba ment, ahol fél évet töltött, majd Londonba és Dublinba utazott, visszafelé meglátogatva Amszterdamot és a svájci Lausanne-t. 1837 októberében visszatért Bécsbe, ahol 5 hónapig maradt. *Utazás külföldön* c. útinaplójában megvallotta, mennyire elmaradott az országunk és hiányos, hibás a külföldön hazánkról alkotott kép. A cenzúra csak 1840-ben engedélyezte a mű megjelenését és sikere újabb kiadást eredményezett. 1839-ben mint jogász is fényes sikert ért el – a Magyar Tudós Társaság 1839. évi pályázatán jutalmazta és kiadásra ajánlotta *A halálbüntetésről* írt könyvét.

1842 májusától Borsod vármegye egeri járásának főszolgabírója lett, egyben tagja a jövő diétára összeállítandó követutasításokat előkészítő bizottságnak. Egy évtizede Palóczy László jobb keze volt, így az 1843. április 27-i követválasztó közgyűlés mestere mellé második követnek választotta. A két borsodi honatya az ellenzék élvonalában küzdött. Szemere több mint 70 ízben szólalt fel, a városok belső rendezéséről, a halálbüntetésről, a büntető törvénykönyvről, az esküdszékéről, a magyar hivatalos nyelvről, a bányaügyről, a külföldiek honosításáról, a közteherviselésről szabadelvű nézeteket fejtve ki.

Szemere Bertalan 1843-ban (Magyar Nemzeti Múzeum Történelmi Képcsarnok)

A korabeli titkosrendőrség jelentése szerint „Ellenzéki, egykor még elég mérsékelt, úgy tűnik, vezérségre tör az ellenzéknél.” November 29-én indítványozta a közteherviselés és az országos pénztár (kb. nemzeti bank) megalakítását. Törvényjavaslatot készített a honosításról, vagyis hogy a jövőben ne csak nemesek, mágnások lehessenek magyar „honfiúk”, küzdött a jobbágyok kötelező örökváltásáért, a városok rendezéséért és más reformokért. 1848. március 14–15-én ő is tagja lett az országgyűlés feliratával Bécsbe hajózó és ott ünnepelt 100 tagú küldöttségének. Egyike volt az 1848-as alaptörvények megszövegezőinek.

A pesti forradalom után pályája a csúcshoz ért. Gr. Batthyány Lajos kinevezett miniszterelnök 1848. március 23-án bejelentette, hogy leendő – első független, csak a magyar országgyűlésnek felelős – kormányában Szemere kapja a belügyminiszteri tárcát, egyben a Miniszteri Országos Felelős Bizottmány tagja lett, amely a kormány megalakulásáig, április 20-ig működött.

Az új belügyminiszter legfontosabb feladata az István főherceg, nádor által 1848. július 5-ére – immár nem Pozsonyba, hanem – Pestre összehívott első népképviselési országgyűlés tagjai választása menetének és lebonyolításának, s az országgyűlés megnyitásának előkészítése volt. Szemere maga is indult a választásokon és 3 kerületben: Miskolcon, Mezőkeresztesen és a Temes megyei Versecen is győzött. A miskolci mandátumot tartotta meg, így a másik két helyen új választást tartottak. Az új képviselők igazolása is a feladata volt.

A választójogi reformok gyors bevezetése miatt az új törvények által nem érintett felsőháznál e kamara reformjának szükségességéről beszélt. Miniszteriuma élén gondoskodott arról, hogy a parlament ülésein elhangzottak mielőbb a választópolgárok tudomására jussanak. Ezért a hivatalos lap, a hetente kétszer kiadott *Közlöny* következő számaiban megjelentek az ülések szó szerint jegyzőkönyvei – ezzel végre megvalósult, amiért Kossuth Lajos 1836 után a börtönt is vállalta, a cenzúrázatlan országgyűlési tudósítás. A képviselőház ülésein fontos ügyekről beszélt, így a házsabályról, az országház építéséről (Pesten nem lévén e célra épület, a felsőház a Nemzeti Múzeumban, a képviselők a Vigadóban ülészetek). Érzékelve a magyar–román és magyar–horvát viszony romlását, kifejtette véleményét a megbékélés reményében. Amikor azonban világossá vált, hogy a fegyveres ellenállás elkerülhetetlen, intézkedett az újoncoszás megkezdéséről, sőt Mészáros Lázár délvidéki szemlelője idején a hadügyminiszteri teendőket is ellátta, és Batthyány miniszterelnököt is helyettesítette. Szeptember 11-én a miniszterek közül az egyetlen volt, aki nem nyújtotta be lemondását, hogy ellenjegyezhesse az új kormány kineve-

Érdemeit elismerve Esztergom, Szatmárnémeti, 1845-ben pedig Buda főváros is díszpolgárává választotta. 1846. január 27-én nagy többséggel másodalsipánná választották, így a vármegye törvényszékét vezette – igen eredményesen.

Csak ekkor, 34 évesen, jó fizetéssel vállalkozhatott nősülésre. A jómódú – katolikus – pilisszántói Jurkovich Leopoldinát 1846. április 26-án vette nőül. Az asszony jöban-rosszban követte és öt gyermekkel ajándékozta meg. Az első, Mária (*Miskolc, 1847) John Freeman neje lett, míg az emigrációban született Terézia és Irén Hedvig kis korban meghaltak. Gizella (Párizs 1857 – Budapest, 1914) Kürthy Emil színházi író hitvese lett, a legkisebb, Attila (Párizs, 1859 – Budapest, 1905) pedig 1897–1901 között Miskolc parlamenti képviselője volt.

Szemere az Ellenzéki Párt alakuló országos tanácskozásán, Pesten, 1847. március 15-én saját programjavaslatot terjesztett elő, amelyet végül ötvöztek Kossuth javaslatával. Június 7-én részt vett az Ellenzéki Nyilatkozat megalkotásában. 1847. október 14-én a borsodi rendek közgyűlése újra diétai követé választotta – ezúttal felsőpulyai Bük Zsigmond (Tiszakeszi, 1804 – Miskolc, 1864) táblabíró mellé, természetesen ellenzéki szellemű utasítással.

Pozsonyban az ellenzéki tanácsadó testület tagja, Kossuth, Pest vármegyei követ feltétlen híve. Az első üléseken az alsótábla egyik jegyzőjévé választották.

zését. Október 1-jétől az Országos Honvédelmi Bizottmány egyik legaktívabb tagja, amihez december 13-án a Felső-Magyarország 10 vármegyéjének a teljhatalmú országos biztosi feladatkörét is elvállalta. Tisztét Miskolcra gyakorolta, energikusan szervezte a felső-tiszai hadtestet.

A Függetlenségi Nyilatkozat és Kossuth Lajos kormányzóvá választása után 1849. április 16-án Kossuth belügyminiszternek hívta meg. Előbb napokig tárgyaltak a minisztérium szerkezetéről, a kormány és a kormányzó elnök jogköréről, majd május 1-jén miniszterelnöki és belügyminiszteri kinevezést kapott. Másnap tartott programbeszédében kormányát forradalmi, köztársasági és demokráciái irányúnak nevezte. A kormányfői esküt május 14-én tette le a debreceni református nagytemplomban tartott ülésen. Május 22-én neki jutott a hálás szerep, hogy bejelentse Budavár visszavívását. A hó végén zárt ülésen indítványozta, hogy az országgyűlés költözzön vissza Pestre.

Miután azonban Buda és Pest az osztrák és orosz ellenség által fenyegetetté vált, július 1-jén ellenyezte Kossuth kormányzó rendeleteit Görgei leváltásáról és Mészáros Lázár fővezéri kinevezéséről. Július 8-án éjjel elhagyta a fővárost és Szegedre ment. Bírálta Kossuth beavatkozásait a végrehajtó hatalom ügyeibe, felajánlotta lemondását. A képviselőház szegedi ülésein még beszédeket tartott, sőt indítványokat terjesztett elő a nemzetiségek és a zsidóság egyenjogúsításáról, amelyeket a t. Ház július 28-án meg is szavazott. Az első ilyen törvények voltak ezek Európában, amire maig büszkék lehetünk, még ha ma is vannak, itthon s külföldön, akik ezt elhallgatják, vagy letagadják.

A szabadságharc folytatása a katonai túlerővel szemben kilátástalanná vált, ezért július 29-én Kossuth őt és gr. Batthyány Kázmért küldte Görgei táborába, hogy folytassák a tárgyalásokat az orosz fővezérséggel. Szemere akkor sem mondott le, amikor a temesvári csata után Kossuth, mint kormányzó és a kormány nagy része megette ezt, sőt, utóbbit törvénytelennek nyilvánította.

Legutolsónak, 1849. augusztus 24-én Orsovánál ment át török felségterületre és néhány kitöltetlen útlevelel segítségével Isztambulba, majd hamarosan Párizsba utazott, ahová felesége 1850. szeptember 12-én érkezett meg. Távollétében, 1851. szeptember 21-én a cs. kir. hadbíróság halálra ítélte, nevét másnap bitófára szegezték.

Az emigrációban jelentős közírói tevékenységet folytatott, nézete szerint a magyar függetlenség érdekében, immár Kossuth éles bírálójaként. Jellemrajzokat írt prózában és versben Kossuthról, Görgeiről, Batthyány Lajosról, illetve 1848/49 szereplőiről (*Lombok és töviskék, 1854*) és a magyar emigrációról (1859). Franciaul és angolul írt a magyar kérdéstről (*La question hongroise /1849–1860/*, ill. *Hungary from 1848–1860*). 1860-ban üdvözölte az alkotmányosság helyreállító Októberi Diplomát, 1862-ben viszont nyílt levélben bírálta Kossuth Duna-konföderációs tervét.

Az 50 éves férfi fizikai és szellemi állapota aggasztóan romlott. 1865 januárjában kérelmére kegyelmet kapott és hazatért. Felesége Párizsban maradt, de ott hamarosan, március 21-én meghalt. Május 6-án a pesti Schwartzter féle elmegyógyintézetben helyezték el. Itt érte a halál, 1869. január 18-án. Gyermekéi a gyászjelentésben „1848-ki belügyminiszter s a m. t. Akadémia r. tagja” ranggal illették. Alig van város Magyarországon, amelyben ne őrizné utcanév az emlékét.

Források: *Pálmány Béla* (szerk.): Az 1848/49. évi első népképviseleti országgyűlés történeti almanachja (Hermann Róbert) Bp., 2002. 844–848.; *Pálmány Béla:* A reformkori magyar országgyűlések történeti almanachja 1825–1848., Bp., 2011. 1152–1164.; *Ruszoly József* (szerk.): Szemere Bertalan és kora. Miskolc, 1991.; *Szemere Bertalan:* Politikai jellemrajzok a magyar szabadságharcból. Okmánytár (s. a. r., bev. Hermann Róbert – Pelyach István). Bp., 1990.; Szemere Bertalan leveleskönyve 1849–1865. (vál., utószó Albert Gábor). Bp., 1999.

Pálmány Béla

200 éve született Bonnaz Sándor, csanádi püspök

Bonnaz Sándor 1812. augusztus 11-én született a franciaországi Challex-ban. Édesapja Jean Antoine Bonnaz tanító, édesanyja Françoise Hugueniot volt. Apja I. Napóleon haderejében hadnagyként szolgált, s a lipcsei csatában (1813) életét vesztette. Néhány évvel később az özvegyen maradt anya a hétéves fiával Magyarországra költözött sógorához. A francia katolikus pap, Bonnaz Antal plébánosként szolgált a Torontál vármegyei Nagyöszön (Trübswetterben), ahová nagyszámú francia telepes érkezett még az XVIII. században.